

NEM Meetprogramma Vleermuis Transecttellingen

Het NEM meetprogramma Vleermuis Transecttellingen (NEM-VTT) is in 2013 opgezet in nauwe samenwerking met het CBS. Het meetprogramma geeft informatie over de populatieontwikkeling van de gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis. Vier soorten vleermuizen die in andere NEM vleermuismeetprogramma's niet goed gevolgd kunnen worden en akoestisch juist goed waar te nemen zijn. Buiten de doelsoorten geeft het meetprogramma ook extra verspreidingsgegevens van de andere vleermuissoorten. Uitgangspunt is automatische detectie en opname van vleermuisgeluiden tijdens het rijden van vaste routes met de auto.

Normaliter gebruiken we de Telganger in het najaar om de verspreiding- en populatietrends van het CBS te presenteren en te duiden. Dit jaar gaf het CBS echter aan dat de trends van NEM-VTT later komen doordat voor de analyse nu een ander programma wordt gebouwd en dat wat meer tijd nodig heeft. Het leek ons daarom leuk om jullie in deze Telganger wat meer te vertellen over hoe de landelijke vleermuismonitoring er in onze buurlanden uitziet.

Frankrijk

In Frankrijk worden vleermuizen al tientallen jaren gemonitord. Dit heeft informatie opgeleverd over de dramatische achteruitgang van veel vleermuissoorten, vooral van de hoefijzerneuzen. De onderzoeken bleven echter beperkt tot enkele belangrijke verblijfplaatsen en werden vaak op regionaal niveau uitgevoerd. In 1990 werd een project voor lange-termijnmonitoring geïnitieerd voor Bijlage II Habitatrichtlijnsoorten tijdens de Nationale Vleermuisbijeenkomst in Bourges. Later, in de periode 1999-2003, werd een 5-jarig actieplan voor vleermuizen geïmplementeerd door de Franse zoogdierenvereniging (S.F.E.P.M). Een van de doelstellingen van dit eerste actieplan was om jaarlijks een aantal prioritaire soorten te onderzoeken en nieuwe methoden te testen. Uiteindelijk werd regionale monitoring opgestart voor het tellen van hoefijzerneuzen in winterverblijfplaatsen en het in kaart brengen van de verspreiding van alle soorten.

Grote hoefijzerneus (foto: Wesley Overman)

In 2006 is Vigie-Chiro gestart, het Franse nationale vleermuismonitoringsprogramma dat steunt op citizen science en akoestische opnames. Het project begon met auto- en wandeltransecten. In 2014 kwamen daar stationaire punttellingen bij. De verzamelde gegevens zijn ruwe akoestische bestanden (WAC of WAV), die automatisch worden verwerkt met de vleermuisidentificatiesoftware TADARIDA. Met de verzamelde gegevens kunnen nu populatietrends worden berekend voor zeven soorten.

Meer informatie over vleermuismonitoring in Frankrijk? Zie Battersby (2010) en www.vigienature-ecole.fr.

België

De vleermuismonitoring in Wallonië begon in 1940 en werd opgezet door de Waalse wetenschapper Jacques Fairon van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Er lopen in België monitoringsprogramma's voor winter- en zomeronderzoeken en er worden transecttellingen afgelegd.

Inventarisatie van winterslaapplaatsen

In Wallonië zijn een aantal representatieve ondergrondse sites per natuurgebied geselecteerd (van 712 ondergrondse sites werden er 95 gekozen). Van de 22 Waalse soorten, kunnen er 17 soorten geteld worden in winterverblijfplaatsen zoals grotten, groeven en tunnels. De timing, het aantal bezoeken en het gebruik van de uitrusting zijn gestandaardiseerd.

Ook in Vlaanderen worden vleermuizen in de winter geteld. Jaarlijks organiseert Vleermuizenwerkgroep Vlaanderen wintertellingen van vleermuizen in winterobjecten zoals forten, ijskelders en mergelgrotten. Een groot deel van deze tellingen gebeurt tijdens telweekends begin februari.

Wintertelling in mergelgroeve (foto: Bernadette van Noort)

Het onderzoeken van zomerverblijfplaatsen

Het schatten van de koloniegrootte en de verandering in grootte wordt uitgevoerd door middel van tellingen van uitwerpselen bij kraamverblijfplaatsen. Onder de belangrijkste verblijfplaatsen van de kolonie wordt plastic folie geplaatst en op regelmatige tijdstippen gecontroleerd. De aanwezigheid en grootte van de kolonie wordt geschat aan de hand van het aantal uitwerpselen.

Transecttellingen

Vleermuizenwerkgroep Vlaanderen en NatuurpuntStudie inventariseren van april tot september vleermuizen met transecttellingen. Hierbij worden vaste routes gelopen waarbij op vaste punten de vleermuizengeluiden geregistreerd worden met een batdetector en opnameapparatuur.

Meer informatie over vleermuismonitoring in België? Zie Battersby (2010), www.natuurpunt.be en www.natagora.be.

UK

Het UK National Bat Monitoring Programme (NBMP) is geïnitieerd om informatie te verzamelen over de populatietrends van vleermuissoorten die in het Verenigd Koninkrijk voorkomen. Het wordt uitgevoerd door de Bat Conservation Trust (BCT), in samenwerking met het Joint Nature Conservation Comité. Het NBMP is in 1996 opgezet als een pilotprogramma om de gebruikte methoden te testen en werd voortgezet als pilot tot 2000, toen het een lange-termijn monitoringsprogramma werd.

Voor alle onderzoeken wordt een steekproefbenadering gebruikt met de aanname dat trends in een steekproefsites ook trends weerspiegelen van de landelijke populatie. De NBMP-datasets bieden een mooie kans om de kwaliteit te onderzoeken van gegevens die zijn verzameld in verschillende onderzoeken, omdat sommige soorten met meer dan één methode worden onderzocht. In de UK wordt op de volgende manieren gemonitord:

1. Vleermuisonderzoek waterwegen (Waterways). Monitoring richt zich op de watervleermuis bij rivieren en beken.
2. Veldonderzoek (Field Survey). Monitoring richt zich op de gewone dwergvleermuis, kleine dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis. De gegevens worden op een eenvoudige, herhaalbare manier verzameld in vierkanten van 1 km, uit een pool willekeurig gegenereerde vierkanten van 1 km² verspreid over het Verenigd Koninkrijk. Vrijwilligers krijgen willekeurig een vierkant toegewezen in de buurt van hun huisadres. Binnen elk vierkant loopt dan een driehoekig transect met 12 gemarkeerde stoppunten. Op elk van deze stoppunten luisteren ze twee minuten naar vleermuizen. Dit biedt een manier om de verandering in verspreiding te bepalen, evenals de verandering in relatieve abundantie.
3. Vleermuisonderzoek winter (Hibernation Survey). Tellingen van overwinterende vleermuizen.
4. Kolonietellingen (Colony Counts) van hoefijzerneuzen, de gewone grootoorvleermuis, kleine dwergvleermuis, gewone dwergvleermuis, franjestaart en laatvlieger.
5. Onderzoek bossoorten (Woodland surveys). Deelnemers lopen een transect van 60-70 minuten in een bos naar keuze. Alle soorten worden geregistreerd, met speciale aandacht voor de mopsvleermuis.

Mopsvleermuis (foto: Joris Verhees)

Meer informatie over de monitoring in de UK? Zie Battersby, 2010 en www.bats.org.uk.

Duitsland

De eerste stappen in de richting van een landelijk monitoringprogramma vonden plaats in 1996. Een vragenlijst werd naar alle federale deelstaten gestuurd, waarin werd gevraagd naar alle bekende zomer- en winterrustplaatsen van de vale vleermuis (inclusief hun exacte geografische coördinaten, aantallen individuen). Het resultaat was de eerste kaart van de nationale verspreiding met koloniegroottes. De volgende stap was samenwerking tussen het Federaal Agentschap voor Natuurbehoud en NGO's aan de hand van criteria die overeengekomen werden op een conferentie in Vilm in 2002. Dit was het begin van een nationaal monitoringprogramma voor de vale vleermuis. Ook wordt voor sommige soorten, zoals de mopsvleermuis en de Bechstein's vleermuis, eens in de zeven jaar gemonitord voor de Habitatrichtlijnrapportages. En worden jaarlijks overwinterende vleermuizen geteld, waarbij ook gekeken wordt naar de populatietrend.

Meer informatie? Zie Battersby, 2010 en www.batlas.info.

Het belang van Europese monitoring

Het is nuttig om een beeld te hebben hoe de monitoring er in onze buurlanden uit ziet, omdat vleermuizen zich nou eenmaal niet strikt aan landgrenzen houden. Veel vleermuissoorten leggen in bepaalde perioden van het jaar grote afstanden af naar kraamverblijfplaatsen, paarplaatsen of overwinteringsplaatsen en steken daarbij geregeld landsgrenzen over. Het is daardoor nuttig om veranderingen in de verspreiding of populatie van buurlanden ook op de lange termijn te monitoren om zo inzicht te krijgen in Europese vleermuispopulaties.

Wat we ook kunnen meenemen is dat het interessant kan zijn om soorten op meer dan één manier te monitoren. Uit de monitoring van de UK bleek bijvoorbeeld dat de trend die werd afgeleid van Colony Counts een ander beeld gaf dan de trend verkregen uit de Field Surveys voor de gewone dwergvleermuis. Dit is een belangrijk argument om te proberen soorten met meer dan één methode te volgen, vooral wanneer je vermoedt dat de ene methode wellicht minder representatief is voor een bepaalde soort. Voor de meervleermuis was dat in Nederland bijvoorbeeld de aanleiding om kolonietellingen te willen als aanvulling op de wintertellingen. Daarnaast is het interessant om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen trends in de koloniegrootte van soorten en populatietrends. Battersby (2010) geeft aan dat soorten die weinig verhuizen en plaatstrouw zijn (bijvoorbeeld hoefijzerneuzen) beter met kolonietellingen te volgen zijn dan soorten die veel verhuizen, vaker nieuwe plekken gaan bewonen en dus minder plaatstrouw zijn (bijvoorbeeld gewone dwergvleermuizen).

In 2023 de Intersessional working group “**Monitoring and Indicators**” van Eurobats begonnen aan een update van de Europese richtlijnen voor monitoring. Op deze richtlijnen van Battersby (2010) is de tekst in dit artikel grotendeels gebaseerd. Het vernieuwde document wordt verwacht in 2026.

Tekst Vita Hommersen en Herman Limpens